

Meie muusikateater vajaks väikest dopingusüsti?

Ehkki veebiportaali operabase.com tehtud statistika järgi kuulub Eesti ooperietenduste arvult elanike koguarvu suhtes juba aastaid maailmas esikolmikusse, on meie teel tõeliseks ooperirahvaks saamisel veel mitu pikka sammu astuda. Iseäranis puudutavad need algupärase ooperi, nüüdisooperi ja kammerooperi üksteisega tihedalt põimunud valdkondi.

Lähiminevik on toonud selles liinis kaks tagasilööki kahe läbikukkunud konkursi näol. Teatrist NO99 vabaks jäänud Sakala 3 teatrimaja konkursile esitas oma ideekavandi vähemalt kaks kammerliku ja moodsa muusikateatriga seotud seltskonda, ent kumbki ei pääsenud isegi teise vooru. Üle-eelmisel nädalal tehti avalikuks, et Rahvusoper Estonia uute algupäraste ooperite ideekavandite konkurss, mis tõi kokku 16 kavandit 13 heliloojalt, lõppes tulemusteta, kuna žürii ei leidnud nende hulgast ühtegi rahvusoperi repertuaariplaanidega haakuvat ideed.

Et muusikateatri üle pisut mõtteid vahetada, palusin vestlusringi dirigent Tõnu Kaljuste, helilooja Ardo Ran Varrese ning Eesti Heliloojate Liidu esimehe, helilooja Märt-Matis Lille. Kaljuste ja Varres olid eraldi meeskondades osalised Sakala 3 konkursil, Varres osales kahe projektiga rahvusoperi ideekavandite konkursil.

Milliste mõtete ja tunnetega te neile kahele konkursile tagasi vaatate?

Märt-Matis Lill: Oleks vist tõesti mõistlik vaadata neid kahte konkurssi koos. Sest neist tulemustest kumab läbi meie muusikateatri olukord. Üks konkurss ja tema läbikukkumine pole iseenesest midagi traagilist. Küll aga on minu jaoks traagiline see, et ma ei näe korralikku, läbimõeldud, regulaarset eesti uue muusikateatri toimimist. Kõik, mis praegu on, on pigem juhuslik.

Ardo Ran Varres: Sakala 3 saali konkurss ju ikkagi ei kukkunud läbi. Sest kaks ideed, mis polnud kumbki seotud muusikateatriga, said riikliku heakskiidu ja rahastuse. Minu ja Risto Joosti idee oli rajada neisse ruumidesse kammermuusika teater. Sellest pidi tulema omalaadne keskus, kuhu koonduks kogu kammerooperit puudutav info ja tegevus.

Idee oli hakata tooma publikuni muusikateatri kireva spektri neid osi, mis meie kultuuriruumis hetkel täiesti puuduvad. Barokkooperist ja madrigalikomöödiast kuni kaasaegsete kammerooperiteni. Sooviks oli pakkuda visuaalteatrit,

leht.postimees.ee

23.01.2020 20:15

Alvar Loog

Rahvusoper Estonia

Estonia teater

Ooper

Muusikal

Operett

Arvo Volmer

multimeedialavastusi jne. Repertuaariportfellis oli üle kümne teose, eelkokkulepped olid tehtud 12 lavastajaga.

Meie plaan oli tellida igal aastal heliloojatelt uusi partituure, et nad saaksid katsetada ja areneda. Ning seeläbi saaksid areneda ka libretistid ja lavastajad. Ideaalis toidaks selline taimelava pikemas perspektiivis täispikkade ooperite näol ka meie suuri muusikateatreid.

Ma saan nüüd tagantjärele aru, et see plaan oli ehk natuke liiga idealistlik. Aga samas leian, et selleks, et midagi realiseeruks, tulebki olla idealistlik. Kui me vaatame võrdluseks praegust sõnateatri maastikku Eestis, siis see on väga kirev ja mitmekülgne ning tegijatele põnevaid võimalusi pakkuv. Mul on väga kahju, et me ei näe sama asja muusikateatri puhul. Meie muusikateater vajaks väikest dopingusüsti. Ning Sakala 3 konkurss oli selleks ideaalne võimalus.

Tõnu Kaljuste: Mina osalesin Sakala 3 konkursil koos Peeter Jalakaga. Meie peamine idee oli tuua Eestisse maailmas viimasel paaril kümnendil juba läbiproovitud partituure, mis mind ennast huvitavad. Näiteks James MacMillani, Thomas Adèsi jt töid. Lootuses, et meie kuulajad saaks nendega kontakti, et meie kohalik ooperielu ei istuks kogu aeg üksnes klassikute otsas.

Maailma ooperimuusika on liikunud viimastel kümnenditel väga erinevates ja põnevates suundades. Nüüdisklassika tutvustamine võiks ideaalis olla kasulik mitte üksnes meie publikule, vaid ka kohalikele heliloojatele. Loodetavasti aitaks see ära hoida meie ooperielu ja muusikamaitse provintsistumise.

Tõnu Kaljuste ja Märt-Matis Lill.

Tairo Lutter

Lill: Kammerlikum muusikateater, mis meil hetkel Eestis institutsioonina täielikult puudub, peaks ideaalis olema ühtlasi nagu laboratoorium, mis võimaldab igasuguseid kunstilisi ideid katsetada. Meie suurtes ooperimajades – Estonias ja Vanemuises – seda võimalust mõistetavatel põhjustel eriti ei ole. Samas võib tõdeda, et maailma mastaabis on mitmed suurtes majades õnnestunud otsingulisemad ja avangardsemad tööd on sündinud just koostöös väiksemate ja kammerlikumate üksustega.

Muusikajalugu näitab, et paljud hiljem menukateks ja mõjukateks osutunud suuremad tööd on kasvanud orgaanilisel moel välja väiksematest. Nii näiteks kirjutasid paljud heliloojad vanasti keelpillikvartette ning kasutasid neid läbi proovitud ideid hiljem oma

sümfooniates. Bach kirjutas kantaate ning kasutas neid hiljem oma «Passioonides».

Tegelikult on selline kogemus olemas ka Estonial. Ehkki kahjuks vist üksnes ühekordne: René Eespere «Gurmaanid» etendus seal majas kõigepealt kammerooperina ning kasvas seeläbi täispikaks teoseks. Mingist sihi- ja reeglipärasest tegevusest kammerooperite tellimisel ja lavaletoomisel me Estonia puhul paraku rääkida ei saa.

Lill: See EV 100 teatriprogrammi raames sündinud koostöö MIMi projekti ja Estonia vahel oli ka üks väheseid näiteid ja kindlasti samm väga õiges suunas.

Olgugi, et see sündis sisuliselt väljapoolt initsieeritud kampaaniat ja loosi tahtel.

Kaljuste: Millalgi aastate eest oli mul õnn tutvustada neid mõtteid Estonia nõukogule. Pakkusin, et teatri pööningusaali võiks paralleelselt tiksuma panna väikese kammerooperi, mis annaks hea väljundi solistidele, iseäranis noortele ja alustavatele solistidele.

Kammerooper on kõigis oma nüanssides väga tundlik teatrivorm. Ning sellisena sõnateatrile ja selle kaanonitele hoopis lähedasem kui suure lava ooper. Usun, et kammerooperi sihiteadlikum viljelemine aitaks muuhulgas tuua ooperi juurde draamakogemusega tegijaid.

Nimetatud ooperikonkursi kurvast lõpptulemusest tõukvalt küsitles Maria Mölder eelmise nädala Sirbis ilmunud intervjuus Estonia peadirigenti Arvo Volmerit. Viimase jutust tuli selgelt välja, et Estonia ei saa endale lubada ei kunstilisi ega majanduslikke ebaõnnestumisi; et Estonial on vaja iga uue ooperilavastuse näol suurt ja korraliku asja, mis tooks teatud hulga teatrikülastusi ja kassat. Ma olen vanamoodne inimene, aga mulle tundub, et nii ei saa kunsti teha. Teatril peab olema võimalus aeg-ajalt läbi kukkuda. See on otsiva ja eksperimenteeriva loometegevuse paratamatu hind.

Varres: See on väga tähtis küsimus: kuidas muusikateater peaks uuenema ning kohanema muutunud olukorraga, mis valitseb meie ühiskonnas ja kultuuris laiemalt, iseäranis sõnateatris ja etenduskunstides. Ka mulle ei tundu mõistlik püüda kõigepealt suruda midagi väga uuenduslikku läbi suurel laval. Sest see on päris suur majanduslik risk. Sellele võiks ideaalis eelneda laboratoorsema iseloomuga katsetamine kammersaalides. Hetkel selline perspektiiv ja praktika meie suurtes ooperiteatrites kahjuks täiesti puudub. See on sumbunud sinna suurde masinavärki.

Ardo Ran Varres

Kaupo Kikkas

Lill: Kui on hea loominguiline idee ja hea turundus, siis on võimalik müüa peaaegu kõike. Mõelgem kasvõi NO teatri ettevõtmiste peale. Kuid Estonia maja ei näi praegu usaldavat ei eesti algupärase ooperi ega oma turundusosakonna potentsiaali. Nagu Sirbis ilmunud intervjuust välja tuli, olid seal žüriis ka turundusinimesed. Mis viitab sellele, et nende ideekavandite puhul vaadati algusest peale, mis võiks müüa ja mis mitte. Aga kuidas nad teavad, mis müüb, kui nad ei proovigi?

Kui teha ooperit üksnes 19. sajandi äraproovitud mudelite järgi, siis ega sinna kõrvale mingeid muid mudeleid väga ei mahugi. See on väga piiratud lähenemine, mille tõttu kannatavad lõpuks nii kohalikud heliloojad, muusikud, solistid kui ka publik.

Samas näitavad nii laialdane kogemus avangardsema sõnateatriga kui ka üksikud katsetused moodsas muusikateatris, nagu neid näiteks ka Tõnu on teinud, et publikuprobleemi tegelikult ei ole.

Kaljuste: Ma ei tea, kas meie muusikateatri ajaloos võiks mingi teose kohta õigustatult öelda, et see kukkus läbi. Nagu see oli tavaline veel 19. sajandi ooperis. Ka Verdil on mitu teost, mis esietendusel väidetavalt läbi kukkusid. Meil on see kogemus täiesti puudu. Omal moel oleks see täitsa väärikas asi. Mõistagi, tänapäeva turundus ja mainekujundus ei laseks sellisel asjal juhtuda. Lisaks on meie inimesed viisakad, mitte nagu Itaalias, kus arvamust avaldades lähevad käiku viled ja mädanenud tomatid.

Lill: Mul oli hiljuti vestlus Soome heliloojate liidu juhi Antti Auvineniga, kes on kirjutanud mitu edukaks osutunud kammerooperit. Ta rääkis, et enne ühe Helsingi Juhlaviikkodele tehtud tellimustöö valmimist kippus ta hirmsasti põdema, kuna tegu on prestiižiga üritusega ning vastutus oli seega suur. Mille peale oli Juhlaviikkode juht talle öelnud, et Antti, ära stressa, ka Mozartil õnnestus alles kümnes ooper. (Naerab.)

Suurte õnnestumiste taga on pidev ja regulaarne töö ning teadlik kunstiline ja ka majanduslik risk. Midagi ei sünni üleöö ja tühja koha peale.

Kaljuste: Minu jaoks on kunsti puhul kõige olulisem, et see oleks elav. Kui sõnateatri puhul võib öelda, et see on meil mõnusalt mitmekesine, koos eriilmeliste tegijatega, siis muusikateatri puhul saame rääkida vaid kahest teatrist (Estonia ja Vanemuine), kus toimib repertuaariteatriga sarnane mõtteviis. Halvustamata

kumbagi tegijat loodan, et kunagi tekib ka kammerooper, mis tegutseb projektipõhiselt ja rikastab meid kui vabalava.

Mulle tundub mõistlik tekitada kahes linnas niisuguse muusikateatri keskkond. Üks võiks asetseda Noblessneri Lessneri saalis. Teine Vanemuise vanas majas. Need kaks kohta kohandada projektipõhiseks tegevuseks. Kui Tartust õnnestuks tulevikus pärast etendust sõita rongiga Tallinna ja vastupidi, siis lähendaks ja rikastaks see mõlemat linna. Meie muusikateatri praegune rahastus ja struktuur taastoodab paraku konservatiivsust ja kommertsit. Valus oli näha, kuidas viimasel ideekonkursil loovust alandati.

Tundub, et eesti kultuuris (ning sealhulgas kultuuriministeriumis ja rahvusooperis) puudub arusaam sellest, et muusikateatri žanrite näol on tegu elusate žanritega, mille potentsiaal pole veel lõpuni realiseeritud. Rahastus- ja repertuaaripoliitikat vaadates jääb mulje, et ooper on otsustajate silmis midagi, mille Mozart, Rossini, Verdi, Wagner, Puccini, Tšaikovski juba 18. ja 19. sajandil valmis tegid, Viini klassikud panid üleeelmise sajandivahetuse paiku purki opereti ning 20. sajand panustas peamiselt mõne kassakünnist ületava muusikaliga. Ja et rohkem polegi mõtet kellelgi selles liinis tõmmelda...

Kaljuste: Jah, muusikat ei ole tõesti mõtet enam juurde kirjutada. Ja heliloojate liidu võiks rahulikult kinni panna. Sest muusikat, mida esitada ja turundada, on rohkem kui küllalt. Mängime «Traviat» ja «Carmenit» ja kõik on rahul. (Kõik naeravad.)

Lill: Minu jaoks on märgilise tähendusega, et meie rahvusliku ooperikunsti viimaste aastakümnete suurimaid õnnestumisi – Erkki-Sven Tüüri «Wallenberg» – polnud mitte mõne kohaliku teatri, vaid Dortmundi ooperi tellimus ning Estonias jõudis see lavale alles kuus aastat hiljem. Siis, kui oli ära nähtud, et see toimib ning tasub end ilmselt majanduslikus mõttes ära.

Kaljuste: Dortmundi teatril oli teema, Lutz Hübnerilt telliti libreto ja muusika Erkki-Sven Tüürilt. Teatri dramaturgid töötasid koos libretisti ja heliloojaga ning käiku läks libreto kolmas versioon. Ma ei tea täpselt, kuid mulle tundub, et siinsel muusikateatril puudub dramaturg.

Ja üks ole märgiline ka see, et samal päeval, kui meie jutuajamine trükituna lehes ilmub, esietendub Saksamaal Regensburgi teatris Jüri Reinvere kolmas täispikk ooper «Minona». Ka tema kaks eelmist ooperit – «Puhastus» ja «Peer Gynt» – valmisid välisteatrite initsiatiivil. Esimese tellis Soome Rahvusooper, teise Norra Rahvusooper.

Eesti kohalik publik pole neist kumbagi seni kuulnud ega näinud. Arvo Volmeri esitatud seisukohtade järgi ei sobigi need eestlastele, kuna tuginevad oma dramaturgilises sisus romaanidele.

Varres: See on veider seisukoht, mida ajalugu paraku empiiriliste faktidega ei toeta. Sest suurem osa meie ooperiajaloo suurimaid õnnestumisi põhinevad terviklikel kirjandusteostel. Siin võiks nimetada näiteks kõiki Tambergi ja Tubina oopereid.

Helilooja jaoks peab olema tegu materjaliga, mis köidab teda aastateks. Selles peab olema monumentaalsust ja sügavust. See peab andma võimaluse endasse sisse suumida, võimaldama enda pulkadeks võtmist.

Mind tegi eriti nõutuks see koht, kus Volmer räägib seoses libretodega etteheitvas toonis sellest, et kaks heliloojat pakkusid konkursile ooperikavandit, mille dramaturgiliseks aluseks oli Jaan Krossi «Keisri hull». Tunnistan, et ka mina mõtlesin sama idee peale, ehkki ma ei pakkunud seda.

Kui koguni kolm heliloojat on tulnud mõttele, et võiks selle romaani ainetel ooperi kirjutada, siis on selles materjalis järelikult midagi, mis haarab inimesi siin ja praegu.

Kaljuste: Avalikkus ei tea muidugi, mis kvaliteedis need konkursile laekunud kavandid olid, aga neile osaks saanud hinnangu näol on tegu üksnes väheste inimeste arvamusega, kes esindavad eelkõige turundusest lähtunud arusaamu. Kui panna neid kavandeid hindama mõni teine seltskond, oleks tulemus ilmselt hoopis teine. Mõistan, et müük on oluline, kuid enne oli muna ja siis kana... või kuidas see nüüd oligi...

Lill: Nagu on kuulda olnud, puudus selles seltskonnas täiesti nii helilooja kui ka muusikateadlase perspektiiv. Kogu lugupidamise juures Estonia rahva suhtes julgen arvata, et nad ei pruugi tunda põhjalikult paljude heliloojate pikemaajalist loomekaart, nende erinevaid katsetusi eri žanrites – muuhulgas vokaalmuusika vallas – ning lõppkokkuvõttes näha mitme helilooja potentsiaali ooperite loojana.

Volmer heidab oma intervjuus ette, et heliloojate liit püüab justkui oma liikmetele ringkaitset korraldada. Midagi sellist ei ole. Me ei soovi oma sõpru edendada. Kui nad meie maja inimesi ei usalda, siis toogu sisse heliloojaid-muusikateadlasi kasvõi väljapoolt. Aga Eesti kontekstis – miks ei oleks võinud näiteks žüriis olla näiteks Erkki-Sven Tüür või üks meie juhtivaid muusikateadlasi ja ooperiasjatundjaid Kristel Pappel? Eesmärk ju võiks ja peaks

olema see, et konkursi tulemused oleksid võimalikult head ning pakuksid võimalikult palju kõigile osalistele.

Praegune tulemus pole isegi mitte null, vaid selgelt miinusmärgiga?

Lill: Jah, kellelgi pole põhjust sellega rahul olla. Küll aga on see protsess sünnitanud suure hulga rahulolematust. Ma ei usu, et eesti heliloojad soovivad lähitulevikus analoogse konkursi puhul nii arvukalt ja innukalt osa võtta.

Tunnistan, et ma ei saa Estonia tegevusplaanist päris hästi aru. Kõigele lisaks näis neil justkui puuduvat mitte üksnes hea tahe, vaid ka usk konkursi õnnestumisse. Tean ajakirjanikuna, et kui muidu tuleb sealt majast pressiteateid peaaegu tööstuslikes kogustes, siis seda konkurssi ei tutvustatud avalikkusele ei enne selle algust ega pärast selle lõppu...

Lill: Sellega oli tõesti juba algusest peale probleeme. Eelmise ooperikonkursi puhul, mille võitis lõpuks Rasmus Puur, oli Estonia-poolne initsiatiiv ja kontakt meiega väga aktiivne. Aga nüüd läks tõesti nii, et ka heliloojate liit kuulis sellest alles kuu pärast väljakuulutamist. Ning meie palve peale pikendati konkursi tähtaega. Sel konkursil puudus selgelt sõnastatud reglement ning lõpptulemuse põhjendamiseks esitatud argumendid näivad ebaveenvad ja ebapiisavad. Aga põhiline probleem on, et omavahelist dialoogi konkursi korraldajate ja heliloojate vahel ei tekkinud algusest peale.

Varres: Kuidas on võimalik, et 16 ideekavandist, mille on esitanud 13 heliloojat, ei leita ainsamatki sobivat, millega publiku ette tulla? Mul on väga raske uskuda, et keegi 12 kolleegist ei tulnud lagedale põnevate, kaasaegsete ja ka rahvuslike ideedega. Ühtegi ideekavandit ei soovitud tuua isegi mitte teise vooru, et seal asja edasi arutada...

Kaljuste: Ärgem olgem nii raskemeelsed! Ma usun ja loodan, et Estonia tuleb millalgi välja selgituste ja vabandustega ning korraldab peagi uue konkursi. (Arglik naer.)

Märt-Matis, milliseks sa hindad kutseliidu esimehena meie heliloojate soovi ning suutlikkust oopereid kirjutada?

Lill: Potentsiaal on kindlasti väga suur. Meil on mitu äärmiselt isikupärase helikeelega ning mastaapse mõtlemisega ja vokaalmuusikas suurte kogemustega heliloojat – näiteks Ülo Krigul, Helena Tulve ja Toivo Tulev – kelle ettevõtmisi muusikateatris ma ootaksin väga.

Aga laiemas plaanis on minu jaoks oluline arvestada sellega, et niivõrd töömahukad teosed ei sünni tühjale kohale. Loominguline õnnestumine sedavõrd raskes ja mahukas žanris eeldab kogemusi. Ja ideaalis peaksid need kogemused tulema kuskilt mujalt ja juba varem, kui sellelt lotovõiduga võrreldavalt juhuselt, kui Estonia või Vanemuine peaks sinult oma suurele lavale täispika teose tellima.

Kaljuste: Jah, see vajalik vahesamm on meie heliloojate jaoks hetkel puudu. See aste tänavalt otse rahvusooperi lavale on liiga kõrge.

Varres: Seda grotesksemalt mõjub minu jaoks, kui kuulen, et meie rahvusooper soovib kolida Linnahalli. Ehk minna veel suuremaks ja pompossemaks. Aga mis on see sisu, millega sinna minnakse? Kus on meie enda rahvuslik ooperikunst? Sellega seoses tekkis mul selline krutskiga idee: kui Linnahalli suurde saali tuleb rahvusooper, siis kas jäähalli ei võiks teha kammerooperiteatri? (Kõik naeravad.)

Mida positiivset olete neist kaheks kõneks olnud konkursist endaga kaasa võtnud?

Varres: Mul on väga kahju sellest ajast ja vaimujõust, mida ma nende kahe konkursi peale pühendasin. Ning mul ei ole usku, et selles liinis võiks Eestis lähitulevikus midagi muutuda. Kammerlikuma ja moodsama muusikateatri jaoks ei paista Eestis hetkel tunneli lõpust mingit valgust. Ma tahaks nüüd ennast karpi tagasi tõmmata nagu tigu ning kogu selle asja üle rahulikult järele mõelda.

Kaljuste: Elu on siiski ilus! Pole otsustajate pärast vaja kibestuda. Leidub suur hulk loomeinimesi, kes on Estoniast tagasi saadetud ning kes on hiljem oma õnne mujal leidnud.

Mul on ideid, mis on peas küpsenud ligemale paarkümmend aastat. Eestis ja mujalgi käivadki asjad kahjuks hästi aeglaselt. Ideest teostuseni läheb keskeltläbi umbes kümme aastat. Sest inimestel, kellest sõltub nende ideede teoks saamine, kulub umbes niipalju aega mõistmaks, et nüüd on aeg muutusteks. Samas oleme siin natuke nagu loomaarstid. Püüame ära arvata, milles viga on, et asi ei liigu. Ja loom ei räägi ka... Seepärast on kõige lihtsam tegutseda üksikul saarel, kus kedagi ei ole. (Kõik naeravad.)

Eriti muidugi juhul, kui saare juurde käib väike, aga tootlik naftapuurtorn. Kui seda ei ole, siis vajab muusikateater, mille suhteline kallidus jääb suurtest kunstivormidest alla üksnes mängufilmidele, ikkagi kultuurkapitali ja/või riigiteatrite tuge.

Lill: Muusikateater ei saa pikemas perspektiivis olla projektipõhine ettevõtmine. Meile oleks Tallinna vaja üht Vaba Lava-tüüpi muusikateatri institutsiooni.

Kaljuste: See saal on olemas. Nendeks vajadusteks sobib ideaalselt Noblessneri valukoja Lessneri saal. Haruldaselt hea akustikaga koht, kus on seni korraldatud üksnes asutuste pidusid ja catering'e. Selle nimel tuleks tööle hakata. Paraku pole muusikute kogukond ühistegevuses kunagi eriti efektiivne olnud. Kui sai aastate eest töötatud Noblessneri suure saali ehk Valukoja nimel (praegune Nobeli saal), siis tuli ühe muusikakollektiivi ametiühing vahele, pidades seal tegutsemist ebamugavaks. Tolmu nähakse, aga perspektiivi ei nähta. Õnneks on see paik nüüd tolmu mõttes korras, kuid kas Noblessneri suurepärane akustika jääbki üritusturunduse hallata? See sõltub osalistelt ju ka muusikute tuleviku planeerimise ja ametkondadega läbirääkimise võimest.

Lill: Üks asi, millest olen palju rääkinud ja mis kindlasti aitaks asju tunduvalt edasi, oleks see, kui muusikateatriga ja laiemas plaanis heliloomingu tellimise ja ettekandmisega tegelevad riiklikud institutsioonid saaksid juurde eraldi eelarverea, mis oleks määratud uudisloomingu tellimisele. Praegu on heliloomingu tellimine projektipõhine tegevus – selle jaoks on iga kord vaja raha taotleda. Samas on heliloomingu tellimise jaoks saadaval olevad rahalised vahendid juba ammu ajale jalgu jäänud. On selge, et just see asjaolu on ka oluliselt pärssinud uute teoste sündi muusikateatri vallas.

Sarnased uudised

[Ootamatult tulemusetu ooperikonkurss \(54%\)](#)

Sirp 17.01.2020

[Ootamatult tulemusetu ooperikonkurss \(55%\)](#)

kultuur.err.ee 18.01.2020

[Meie muusikateater vajaks dopingusüsti? \(96%\)](#)

Postimees 24.01.2020